

BEREDDA BYAR

BEREDSKAP ÖVER KOMMUNGRÄNSERNA

Att främja Beredda Byar

Handledning för kommuner och offentlig sektor för att främja beredskap i lokal samhället.

ATT FRÄMJA BEREDDA BYAR

Handledning för kommuner och offentlig sektor för att främja beredskap i lokal samhället

Utgiven av Örnsköldsvik och Sollefteå kommun, augusti 2026

KONTAKT

Linnea Egnor Byström Tillväxtstrateg, Örnsköldsviks kommun

E-post: linnea.egnor@ornskoldsvik.se

Maaïke Smit Hållbarhets- och landsbygdsutvecklare, Sollefteå kommun

E-post: maaïke.smit@solleftea.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Att främja Beredda Byar	2
Kontakt	2
Innehållsförteckning	3
Bakgrund	4
Beredda Byar som metod	5
Teoretisk bakgrund	5
Projektorganisation	6
Budget	7
Mobilisering och urvalsprocessen	7
Bygdegruppernas arbete	8
Kunskapsträffar	10
Ersättning bygder	12
Avslutning och firande	13
Kunskapsspridning	14
Lärdomar	15
Bygdernas styrkor kring lokal beredskap	15
Bygdernas utvecklingsbehov kring lokal beredskap	18
Beredda Byar som metod	19
Kommunens roll i att främja beredskap i lokal samhället	21
Bilagor	24
Bilaga 1 Teoretiskt bakgrund till Beredda Byar	25
Bilaga 2 Projektansökan till Leader Höga Kusten	27
Bilaga 3 Projektbudget	28
Bilaga 4 Inbjudan till bygder och intresseanmälningsformulär Beredda Byar	29
Bilaga 5 Kunskapsträffar	31
Bilaga 6 Scenariouppgifter	32
Bilaga 7 Arbetsuppgifter beredskapsplan och exempel	34

BAKGRUND

Samhällets sårbarhet inför kriser, störningar och extraordinära händelser har blivit alltmer uppmärksammas under de senaste åren. Händelser som extrema väderförhållanden, pandemier och störningar i samhällsviktig infrastruktur har visat på behovet av en stärkt lokal beredskap, särskilt i landsbygdsområden där avstånden är långa och tillgången till resurser ofta är begränsad.

En återkommande fråga rör gränsdragningen kring ansvar: vad ligger på nationella myndigheter, kommunen respektive invånarna? Kommunerna har i första hand ansvar för att kommunala verksamheter har en bra beredskap för kris och krig. Samtidigt finns det en idé hos en del av invånare att kommunen kommer att kunna stötta samtliga medborgare när det krisar. Dialog för att öka medvetenhet kring gränsdragningen och samverkan mellan kommun, näringsliv och föreningsliv är viktigt för att reda ut vem som gör vad.

Mot denna bakgrund har projektet *Beredda byar* genomförts under åren 2024–2026 som ett samarbetsprojekt mellan Örensköldsviks och Sollefteå kommuner. Projektet finansierades av Leader Höga Kusten. Leader som metod bygger på lokalt ledd utveckling där ideell, privat och offentlig sektor samverkar för att skapa lösningar anpassade till platsens förutsättningar. Syftet med projektet har varit att stärka kunskap och praktisk handlingsförmåga i krisberedskap på lokal nivå och har utgått från ett underifrånperspektiv där invånare, föreningar och andra aktörer aktivt deltagit i att identifiera risker, resurser och behov i sina bygder. Tio bygder deltog i projektet. Projektet har utgjort en del av ett bredare arbete för att stärka civilsamhällets roll i krisberedskap och totalförsvaret.

Resultaten av projektet omsattes till denna handledning för kommuner och offentlig sektor för att främja beredskap i lokal samhället. Metodbeskrivningen och lärdomar finns i huvudtexten och bilagorna innehåller konkreta verktyg för kommuner som vill pröva metodiken.

TEORETISK BAKGRUND

Den metod som använts i *Beredda byar* vilar på teorier om socialt kapital och gruppdynamik, med särskilt fokus på hur tillit, samarbete och kollektiva processer påverkar människors förmåga att agera gemensamt i komplexa och osäkra situationer.

Teorier om socialt kapital (de nätverk, normer och den tillit som möjliggör samarbete mellan människor) beskriver ett ömsesidigt samband mellan tillit och samarbete: ju högre grad av tillit i en grupp människor, desto mer ökar sannolikheten för att människor ska samverka effektivt och uppnå mål som annars hade varit svåra eller omöjliga att nå individuellt. Samtidigt stärker upprepade samarbeten tilliten i en grupp och det skapas på så sätt en självförstärkande positiv spiral. På motsvarande sätt riskerar det sociala kapitalet att försvagas om det inte upprätthålls. Täta horisontella nätverk, såsom föreningar och lokala initiativ, spelar enligt Putnam en särskilt viktig roll i uppbyggnaden av socialt kapital. Den typen av nätverk skapar förutsättningar för jämbördiga relationer och ömsesidighet, till skillnad från vertikala strukturer som i högre grad präglas av över- respektive underordning.

Gruppdynamisk forskning belyser hur grupper inte enbart fungerar rationellt, utan också påverkas av omedvetna psykologiska processer. Forskningen visar bland annat att grupper kan utveckla ökad funktionalitet genom att ges ansvar och utrymme att organisera sig själva för att inte bli beroende av extern styrning. En viktig insikt från denna tradition är att lärande och utveckling ofta förutsätter en viss grad av osäkerhet och frustration. När färdiga lösningar inte tillhandahålls utifrån tvingas gruppen att själv formulera problem och pröva vägar framåt, vilket kan stärka både sammanhållning och handlingsförmåga över tid.

Tillsammans pekar dessa teorier på betydelsen av att arbeta med relationella och strukturella förutsättningar för samarbete. För att stärka lokal beredskap räcker det inte med kunskapsöverföring; det krävs även att tillit byggs, nätverk aktiveras och grupper ges möjlighet att utveckla sin egen kollektiva kapacitet. Detta innebär att metoder som främjar deltagande, gemensamt ansvarstagande och horisontell samverkan blir centrala. Genom att kombinera kunskapshöjande insatser med processer som stärker socialt kapital och grupperns självorganisering kan förutsättningar skapas för långsiktigt hållbara och handlingskraftiga lokalsamhällen. Bilaga 1 innefattar utförligare beskrivningar av ovanstående teorier.

Förutom ovanstående teorier som ligger till grund för metodarbetet, har även Myndigheten för civilt försvar (MCF) broschyr "Om krisen och kriget kommer", som riktar sig till medborgare för att öka kunskapen kring beredskap generellt och invånarnas beredskap specifikt, varit en utgångspunkt för projektets scenarioarbete. I vilken det finns checklistor för medborgare kring hur man kan förbereda sig i kris och krig i relation till vatten, värme, kommunikation, mat, pengar och toalett/hygien.

PROJEKTORGANISATION

Organiseringens utgångspunkt var att stärka både horisontell och vertikal samverkan och lärande kring beredskap i lokalsamhällen. Även om projektupplägget hade beskrivits i stora drag i projektansökan har projektet blivit en medskapande process på lokal nivå för att främja lokalt ansvarstagande och tillit.

Styrgruppen bestod av Örnköldsviks landsbygdsråd, vilket är en rådgivande grupp på kommunen som ska stödja utvecklingsarbete på landsbygden och samverkan i landsbygdsfrågor. Rådet består av representanter från kommunstyrelsen, kommunen, Bygderådet i Örnköldsvik, LRF, företagarföreningar och Bygdsam. Att tillsätta en styrgrupp med representanter från civilsamhället säkerställer även att underifrånperspektivet även varit närvarande i metodframtagandet och projektet i stort. Beredda Byar togs upp på landsbygdsrådets ordinarie styrelsemöten. Projektet togs också upp på möten av Sollefteås landsbygdsråd, där representanter från landsbygdsområden samt politiken ingår.

Arbetsgruppen bestod av representanter från Örnköldsvik och Sollefteå kommun. Där deltog tjänstepersoner med ansvar för frågor som landsbygd, beredskap, föreningslivet tillsammans med de två projektledarna. Kombinationen av funktioner i gruppen skapade lärande och en större förståelse för olika sakområden både inom kommunerna och mellan kommunerna.

Referensgruppen bestod av beredskapssamordnare i andra kommuner i länet, forskning och utveckling, Länsstyrelsen och Regionen. Referensgruppen träffades tre gånger per år för att ge input i projektet samt ta del av erfarenheter.

Bygdegrupper bestod av medborgare i tio landsbygdsområden som ville öka den lokala beredskapen (se mer nedan).

Kunskapspartner bestod av lokala organisationer som arbetar med civilt försvar, såsom lokala avdelningar från Civilförsvarsförbundet och Frivilliga Resursgrupper. Kunskapspartner kopplades till projektet för att kunna matcha bygdernas kunskapsbehov med befintliga resurser. Kunskapspartner erbjöd fysiska kunskapsträffar till bygder och deltog även i fyra gemensamma kunskapsträffar med samtliga bygder.

Projektansökan till Leader Höga Kusten med mer information om projektlogiken, organisering och aktiviteter finns i bilaga 2.

BUDGET

Projektoms slutningen låg på 1,6 Mkr, med 80% finansiering från Leader Höga Kusten. Kostnader för projektledare formade den största delen av budgeten (60%), följt av uppdragsersättningar till bygder (20%), kommunikationskostnader (10%) inköp av kunskapsrapporter och föreläsare samt konferenskostnader (10%).

Den detaljerade budgeten för projektet finns i bilaga 3.

MOBILISERING OCH URVALSPROCESSEN

Inom ramen för projektet valdes tio pilotbygder ut, fem i vardera Örnsköldsvik och Sollefteå kommun, för att pröva och vidareutveckla den metod som projektet bygger på.

En öppen inbjudan att delta i projektet kommunicerades genom lokala medier, digitala kanaler såsom Facebookgrupper samt via riktade utskick till föreningar i de aktuella kommunerna (se bilaga 4). Totalt kom det in ca 30 intresseanmälningar från personer som önskade att deras bygder skulle delta som pilotområden.

Då deltagandet i projektet även innebar möjlighet till visst ekonomiskt stöd tecknades samarbetsavtal med en lokal förening i respektive bygd. Föreningarna fungerade på så sätt som formella parter och lokala samordnare i projektet. Det var olika föreningar som sökte bland andra idrottsföreningar, intresseföreningar/byalag/samhällsföreningar, fritidsföreningar och bygdegårdsföreningar. Även om ett samarbetssamtal tecknades med en lokal förening i slutändan, kunde man lämna in en intresseanmälan som individ, för att få en så låg tröskel som möjligt. Projektledare ringde sedan till varje intressent för att para ihop dem med eventuella andra intressenter från samma områden samt för att diskutera vilken förening kunde fungera som formell partner.

Urvalet av pilotbygder gjordes med utgångspunkt i projektets teoretiska grund, där de lades särskild vikt vid att skapa förutsättningar för lärande kring hur socialt kapital och lokal samverkan kan utvecklas i olika typer av kontexter. Därför eftersträvade vi en bred variation mellan bygderna. Urvalet baserades därför på flera kriterier, som geografiskt läge, storlek och befolkningssammansättning, liksom tidigare erfarenheter av föreningsliv, samverkan och beredskapsarbete.

Genom att inkludera bygder med olika förutsättningar, både vad gäller etablerade nätverk och tidigare grad av organisering, skapades en grund för att pröva metoden i såväl starka som mer svagt sammanhållna sociala strukturer. Detta var i linje med projektets ambition om att förstå hur samverkan kring beredskap kan utvecklas under skilda lokala villkor.

BYGDEGRUPPERNAS ARBETE

Utifrån den teoretiska grund som presenterats tidigare i rapporten utformades en metod med syfte att stärka bygdernas egen förmåga till självorganisering, samverkan och kollektivt handlande. Metoden utgick från antagandet om att lokal beredskap inte i första hand bör tillföras utifrån, utan bör utvecklas genom att aktörer i bygden själva identifierar behov, resurser och handlingsvägar.

Mot denna bakgrund valde projektledarna att inta en medvetet återhållsam roll i processen. I stället för att ta en tydlig ledarroll i gruppernas arbete och tillhandahålla färdiga lösningar begränsades projektledarnas insats till uppstart och avslutning av arbetet i respektive bygd. Under den mellanliggande perioden arbetade grupperna självständigt med konkreta arbetsuppgifter, med möjlighet att själva efterfråga stöd vid behov.

Detta arbetssätt syftade till att:

- stärka tillit och samarbetsförmåga inom gruppen
- stimulera lokalt ägarskap och ansvarstagande vid en kris
- minska risken för att samarbetet upplöses när projektet tar slut

Engagerade medlemmar som vill jobba tillsammans för att utveckla bygdens beredskap.

SCENARIOARBETE

Som stöd i arbetet fick bygderna arbeta med framtidsbaserade scenarier. Bygderna fick först föreställa sig en framtida klimatrelaterad krissituation och att de vid tidpunkten hade en väl utvecklad beredskap på plats. De fick sedan svara på hur de med hjälp av den beredskapsplanen kunde hantera en rad olika utmaningar kopplade till den aktuella krisen.

Genom att placera arbetet i ett framtidsperspektiv blev deltagarna fria att föreställa sig lösningar utan att begränsas av nuvarande förutsättningar och begränsningar. Först i slutet av processen fick deltagarna återvända till nutid, för att fundera över vilka konkreta steg som krävs för att närma sig den önskade beredskapen.

Arbetet genomfördes stegvis genom tre sammanhängande scenarier:

- I det första scenariot konfronterades grupperna med en klimatrelaterad kris som innebar strömlöshet och att människor inte kunde bo kvar i sina hem. Fokus låg på grundläggande behov såsom skydd, värme och organisering.
- I det andra scenariot fördjupades krisen genom att tillgången till mat och vatten upphörde, vilket riktade uppmärksamheten mot försörjningssystem, hygien och långsiktig uthållighet.
- I det tredje scenariot introducerades de psykosociala perspektiven genom en akut medicinsk situation. Kommunikationshinder, psykologiska reaktioner, liksom interna konflikter och behov av beslutsfattande.

Genom denna successiva upptrappning av komplexitet gavs grupperna möjlighet att arbeta med såväl praktiska som sociala och psykologiska dimensioner av krisberedskap. En central del av metodiken var alltså att deltagarna uppmanades att utgå från vad som är rimligt i den egna bygden, men samtidigt inte begränsa sig till dagens förutsättningar. Fokus låg på att formulera en önskvärd kapacitet snarare än att direkt lösa nuvarande brister (se bilaga 5 för scenariouppgifter).

BEREDSKAPSPLAN

Efter att ha arbetat med de tre scenarierna under ca sex månader fick grupperna genomföra en analys av sina resultat. Denna sista del av processen inspirerades av en så kallad SWOT-analys och syftade till att strukturera de insikter som framkommit under scenarioarbetet.

Analysen omfattade centrala områden för krisberedskap, såsom boende, vatten, sanitet, livsmedel, kommunikation, sjukvård, psykologisk hantering samt frågor om ledarskap och beslutsfattande. Genom att identifiera styrkor, svagheter, möjligheter och hot skapades en samlad bild av bygdernas nuvarande förutsättningar. Särskilt fokus lades på hur befintliga resurser och nätverk kunde användas för att hantera identifierade utmaningar.

I nästa steg omsattes analysen i konkreta prioriteringar i en beredskapsplan. Grupperna identifierade:

- befintliga resurser som kan användas i en kris
- utvecklingsbehov som kräver vidare arbete

Dessa behov konkretiserades genom prioritering, ansvarsfördelning och planering av uppföljning. På så sätt fördes arbetet från reflektion till praktisk handlingsplanering.

Som ett sista moment tog grupperna fram en enkel struktur för sammankallande möten i en krissituation. Syftet var att skapa ett verktyg som kan användas när en faktisk händelse inträffar och som möjliggör att fler invånare kan inkluderas i arbetet. Genom att utforma ett öppet och frågebaserat dokument snarare än en färdig manual, skapades en struktur som kan anpassas efter situation och deltagare. Detta låg i linje med metodens övergripande ansats att främja flexibilitet, delaktighet och gemensamt ansvarstagande i bygderna (se bilaga 6 för mall och exempel beredskapsplan).

Scenarioarbetet och framtagande av en beredskapsplan tog ungefär 6 månader. Vissa bygder tyckte att tempot var för lågt medan andra bygder tyckte att tidsspannet funkade bra.

Antal timmar ideellt arbete som bygderna har lagt ner varierade beroende på storleken på arbetsgruppen och engagemang, men låg uppskattningsvis mellan 75 och 125 timmar. Grupperna genomförde mellan 7 och 12 träffar vardera innan projektets avslut.

KUNSKAPSTRÄFFAR

I samband med varje scenario fick bygderna en inbjudan till tre tematiska digitala träffar, där de fick dela sina erfarenheter med varandra. Kunskapspartner i projektet deltog också för att dela sina kunskaper. Även särskilda tema-expertyper bjöds in till dessa träffar (såsom SMHI, Bygdegårdarnas riksförbund med mera) som delade med sig av sina kunskaper kring det aktuella temat och som bygderna kunde bolla frågor och funderingar tillsammans med.

Teman på träffarna var: klimatanpassning, samhällsplatser, livsmedelsberedskap, vatten & sanitet, akut krishantering och självorganisering (se bilaga 7). Där bygdeträffarna genomfördes fysiskt, genomfördes de tematiska digitala nätverksträffar för samtliga bygder digitalt. Detta på grund av det stora geografiska området samt möjligheten att bjuda in experter från olika delar av landet till lägre kostnad.

Förutom digitala kunskapsträffar samordnades även några välbesökta fysiska träffar som var öppna för allmänheten kring klimatanpassning, 'när frysen går sönder' och krisberedskap. Några träffar samordnades tillsammans med lokala biblioteken och visade sig vara ett bra sätt att nå ut till allmänheten.

on.ornskoldsvik.se

N
KÖLDS
VIK

er bäst
mans

Föreläsning med Patrik Sellman – Gräv där ni står

sum

ERSÄTTNING BYGDER

Genom finansieringen från Leader Höga Kusten var det möjligt att ge deltagande bygder ersättning för nedlagt tid. Varje bygdearbetsgrupp fick 5 000 kr för fika och lokalhyra, samt 30 000 kr när de gjorde "klart" sin beredskapsplan. Idén bakom ersättningen var att bygderna ingick i en lärande process för att utveckla metoden och att deras ideella insats ska kompenseras. Ersättningen kunde användas för att göra mindre utgifter kopplat till beredskap: kurser, hjärtstartare med mera, beroende på vad arbetsgruppen själv bedömde som mest relevant för deras bygd.

Matberedskap stod högt på listan av viktiga områden under föreningarnas träffar.

AVSLUTNING OCH FIRANDE

För att kunna behålla motivationen över tid är det viktigt för en grupp att regelbundet medvetandegör sina framgångar genom att fira dem. Detta gäller inte minst för planerandet av gemensam beredskap som är ett arbete över lång tid och där det finns stor risk att resultaten upplevs som mindre konkret än vad man förväntat sig.

Därför avslutade vi projektet med ett gemensamt firande. Bygderna fick träffas och mingla och lyssna på varandras presentationer och erfarenheter kring arbetet med beredskapsplanen. De blev bjudna på middag och prisades med diplom av en politiker från vardera kommunen.

Tidigare under dagen hade vi bjudit in en rad olika aktörer från samhället kring en framtidsdialog, där vi höll en workshop kring möjligheter att samverka kring civil beredskap. De flesta av dessa aktörer, vilket var beredskapssamordnare från olika kommuner, Länsstyrelsen, räddningstjänst, BRÅ (brottsförebyggande rådet), universitet, civilsamhället mm, valde att stanna och delta under kvällen och bekräftade på så sätt vikten av det arbete som bygderna genomfört.

KUNSKAPSSPRIDNING

Erfarenheter i projektet gjordes om till en kunskapsbilaga till lokala tidningar i Örnköldsvik och Sollefteå kommun som spreds till samtliga hushåll i kommunerna. I kunskapsbilagan finns intervjuer med deltagande bygder, beredskapssamordnare, hänvisningar till relevanta organisationer och källor samt artiklar om klimatanpassning, livsmedelsberedskap och trygg energiförsörjning (se bilaga 8).

Förutom kunskapsbilagan kommer metoden och bakgrundsmaterial samlas på Sollefteå och Örnköldsviks kommuns hemsida, liknande Region Gotlands upplägg Stark Socken: [Stark socken | Region Gotland](#)

LÄRDOMAR

Lärdomar från projektet finns på flera nivåer:

- Bygdernas styrkor kring lokal beredskap
- Bygdernas utvecklingsbehov kring lokal beredskap
- "Beredda Byar" som metod
- Kommunens roll i att främja beredskap i lokal samhället.

BYGDERNAS STYRKOR KRING LOKAL BEREDSKAP

Arbetet i pilotbygderna har resulterat i en bra översikt av lokala styrkor och utvecklingsbehov kopplade till lokal krisberedskap. Resultaten visar att det finns en betydande grundkapacitet i bygderna, samtidigt som ett antal gemensamma utvecklingsområden har identifierats.

De identifierade styrkorna och behoven kan övergripande delas in i fyra områden: sociala resurser, fysiska resurser och infrastruktur, lokal försörjningsförmåga samt kompetens och organisering.

Spontana samtal kring beredskap kan ske överallt.

SOCIAL SAMMANHÅLLNING OCH LOKALT ENGAGEMANG

En av de mest framträdande styrkorna i samtliga bygder är den sociala sammanhållningen. Deltagarna beskriver en stark vilja att hjälpa varandra samt en grundläggande tillit mellan invånarna. Den goda personkännedom och de etablerade sociala nätverken skapar förutsättningar för snabb mobilisering och samordning i en krissituation.

Det lokala föreningslivet lyfts också som en central resurs. Föreningar, kyrkor och idrottsorganisationer fungerar som naturliga samlingspunkter och kan i ett krisläge ta en viktig roll i organisering och informationsspridning.

Flera bygder har framhållit styrkan i en demografisk blandning, där olika åldersgrupper bidrar med kompletterande resurser i form av erfarenhet, lokalkännedom och praktisk handlingskraft.

FYSISKA RESURSER OCH INFRASTRUKTUR

Samtliga bygder har identifierat befintliga samlingslokaler – så som bygdegårdar, skolor och andra mötesplatser, som centrala i sitt beredskapsarbete. Dessa lokaler bedöms kunna fungera som baser för samordning, informationsspridning och tillfälligt boende vid behov.

Tillgången till maskiner och utrustning är en annan tydlig styrka. I bygderna finns en omfattande lokal maskinpark i form av exempelvis traktorer, grävmaskiner, snöskotrar och motorsågar. Flera lokala aktörer har även tillgång till drivmedel, vilket ytterligare stärker handlingsförmågan.

När det gäller energiförsörjning framhålls särskilt möjligheten till vedeldning i många hushåll, vilket ger en viss grad av oberoende vid elavbrott.

LOKAL MAT- OCH VATTENFÖRSÖRJNING

Bygderna har i stor utsträckning tillgång till lokala naturresurser och egen livsmedelsproduktion. Lantbruk, jakt och fiske utgör viktiga komplement till externa försörjningssystem. Det finns även en etablerad vana att lagra mat, till exempel genom förvaring i jordkällare.

Tillgången till vatten bedöms generellt som god, genom egna brunnar, naturliga källor samt närhet till sjöar och vattendrag. Detta skapar för många bygder en grundläggande robusthet vid störningar i den kommunala vattenförsörjningen.

Medlemmarna i Faresta Bygdegårdsförening delar med sig av kunskapar om bland annat lokalkännedom.

KOMPETENS OCH PRAKTISKA FÄRDIGHETER

I bygderna finns en bred och mångsidig kompetensbas. Yrkeskunskap inom till exempel bygg, el, VVS och sjukvård identifieras som särskilt värdefull i en krissituation.

Därutöver framhålls den praktiska erfarenheten av att hantera störningar, såsom strömavbrott, som en viktig tillgång. Många invånare är vana vid att lösa problem självständigt och att arbeta med begränsade resurser.

Lokalkännedom, särskilt hos jägare och personer med erfarenhet av naturbruk, lyfts också som en resurs i scenarier som exempelvis eftersök eller skogsbrand.

Alternativa kommunikationsmöjligheter, såsom tillgång till jaktradio, identifieras som ytterligare en styrka vid bortfall av ordinarie kommunikationssystem.

BYGDERNAS UTVECKLINGSBEHOV KRING LOKAL BEREDSKAP

TEKNISK INFRASTRUKTUR OCH RESERVLÖSNINGAR

Ett återkommande utvecklingsområde är behovet av att stärka den tekniska infrastrukturen vid kris. Flera bygder saknar idag tillgång till reservkraft vid sina samlingslokaler, vilket begränsar deras funktion som bas i en krissituation där det inte finns tillgång till elektricitet.

Behov finns även av att utveckla lösningar för vattenrening och sanitet vid längre avbrott.

UTRUSTNING OCH KRISLAGER

Många bygder ser ett behov av att etablera lokala krisförråd med grundläggande utrustning, såsom filter, belysning, batterier och livsmedel med lång hållbarhet. Den medicinska beredskapen behöver också stärkas genom inköp av utrustning för första hjälpen, inklusive hjärtstartare och utrustning för att hantera allvarliga blödningar.

Vidare lyfts behovet av att utveckla robusta kommunikationslösningar som kan fungera vid bortfall av mobilnätet.

ORGANISATION OCH PLANERING

Flera bygder har identifierat behov av att tydliggöra sin interna organisation i en krissituation. Detta inkluderar ansvarsfördelning, beslutsprocesser och rutiner för kommunikation och mobilisering.

Det finns även ett behov av att systematiskt inventera och dokumentera lokala resurser, såsom utrustning, kompetenser och försörjningsmöjligheter.

Planering för evakuering och långvarig bemanning av samlingsplatser är ytterligare områden som flera bygder anser behöver utvecklas.

KOMPETENSUTVECKLING

Behov av utbildning har identifierats inom flera områden. Särskilt efterfrågas praktiska utbildningar i första hjälpen och akutsjukvård. Därutöver finns ett intresse för att stärka kunskap inom självförsörjning, exempelvis matkonservering och beredskapsodling. Behov av kompetens inom psykosocialt stöd och krisledning lyfts också, särskilt kopplat till att hantera oro, stress och konflikter i en pressad situation.

RELATIONER OCH DELAKTIGHET

Slutligen framkommer behov kopplade till inkludering och samverkan. Flera bygder lyfter utmaningen i att nå ut till och engagera en bredare del av befolkningen.

Det finns även en ambition att utveckla samverkan med externa aktörer, såsom kommunal krisledning, räddningstjänst och frivilligorganisationer.

BEREDDA BYAR SOM METOD

Ofta när man pratar om beredskap så tänker man på konkreta och materiella resurser som batterier, vevradio, vattendunkar och konserver. Men väl i en kris har det visat sig att den kanske viktigaste resursen är möjligheten att samarbeta med andra. För att man ska kunna, vilja och våga samarbeta med andra vid en kris krävs en viss grad av tillit i relationerna. Tillit är väldigt mycket svårare att se och mäta än materiella saker och det här kan vara bra att vara medveten om när man vill starta upp en gemensam beredskap där man bor - att det inte är de materiella lösningarna som avgör nivån på ens beredskap. Det mest värdefulla kan i stället vara det där ingen tänker på, att man känner varandra, känner till varandras behov och vet vem man ska fråga när man behöver hjälp. För att röra sig åt det hållet krävs inga avancerade åtgärder eller stora investeringar, kanske är det allra mest effektiva man kan göra nu att bara bjuda in grannarna på en kopp kaffe.

Arbetet med Beredda byar har visat att det finns en betydande lokal kapacitet i bygderna när det gäller att hantera kriser och störningar. Framför allt finns ett socialt kapital i form av tillit, nätverk och normer för samarbete. Detta utgör en avgörande grund för möjligheten till samverkan kring lokal beredskap. Samtidigt visar projektet att denna resurs inte automatiskt omsätts i handlingsförmåga. Bygdernas kapacitet bygger i stor utsträckning på sociala relationer, lokalkännedom och praktiska färdigheter snarare än på formella strukturer. För att fungera effektivt i kris krävs inte bara att den lokala kompetensen synliggörs, den behöver även struktureras och organiseras.

Metoden som använts i projektet Beredda byar har visat sig vara bra på att aktivera denna latenta kapacitet i bygderna. Genom att kombinera framtidsbaserade scenarier med ett återhållsamt processtöd har deltagarna själva fått formulera problem, identifiera resurser och utveckla lösningar. Detta har fungerat oväntat bra och har bidragit till ett ökat lokalt ägarskap och en stärkt kollektiv handlingsförmåga. Tilliten till den egna förmågan har visat sig vara stark i många bygder från början, men har även tydligt utvecklats under projektiden.

Projektets metod har fungerat som ett verktyg för att:

- aktivera sociala nätverk
- synliggöra befintliga resurser
- identifiera brister och behov
- initiera en process mot ökad självorganisering.

Det har visat sig att arbetet i bygderna verkligen fått människor att samlas och börja samverka kring lokal beredskap. De har blivit uppmärksammade på såväl sina styrkor som utmaningar och de har börjat organisera sitt arbete långsiktigt. Det har blivit tydligt att grupperna inte blivit beroende av ledningen från projektet. De har fortsatt sitt arbete även efter att scenarioarbetet och arbetet med beredskapsplanerna inom projektet formellt har avslutats. Vissa bygder planerar för att ta med beredskapsplanen som del i deras lokala utvecklingsplan.

Metoden bidrar inte enbart till ökad krisberedskapsförmåga och resiliens, utan också till stärkt social sammanhållning och lokalt engagemang. Dessa förutsättningar kan nu utgöra grunden för utvecklingen av en beredskapsplan som kan vara till verklig hjälp för bygden i händelse av kris. Detta har skapat och fortsätter skapa lokal handlingskraft.

Utifrån de erfarenheter vi gjort i projektet vill vi särskilt lyfta vikten av att:

- **Främja lokal självorganisering** Metoder som stärker lokalt ägarskap och ansvarstagande bör prioriteras framför mer styrda och top-down-baserade arbetssätt. Det kan kännas svårt när grupper uttrycker missnöje över brist på stöd, men gruppen vinner alltid i tillit när de får lösa utmaningarna själva. Vi vill särskilt uppmärksamma risken med att när det finns ekonomiska medel i ett projekt, då är risken är stor att bygdens fokus hamnar där i stället för på den egna förmågan.
- **Utgå från befintliga resurser och nätverk** Arbetet bör fokusera på att identifiera, synliggöra och stärka de resurser som redan finns i bygden. Vi vill dock belysa att det inte alltid är en fördel om vissa delar av gruppen redan är organiserad i en förening. Det kan förenkla det lokala beredskapsarbetet på många sätt att samverka med lokala föreningar, men befintliga organisationer kan även försvåra för den nya gruppen att fritt organisera sig.
- **Integrera sociala och psykologiska dimensioner i beredskapsarbetet** Arbetet och metoden bör inte enbart fokusera på materiella resurser, utan även på grupprocesser, ledarskap och konflikthantering. Psykosociala aspekter är inte bara grundläggande och viktiga för en grupp i kris, det kräver mer för en ny grupp att våga ta sig an sådana ämnen som är mindre konkreta än materiella frågor.

- **Skapa flexibla strukturer** Verktyg och planer bör utformas så att de kan användas av många och anpassas efter olika situationer, snarare än att vara alltför detaljerade och statiska. I en händelse av kris behöver planen även kunna inkludera människor som omfattas av krisen men som inte deltog i upprättandet av beredskapsplanen och därför inte självklart uppfattar den som legitim. Då riskerar en beredskapsplan att splittra snarare än underlätta.

KOMMUNENS ROLL I ATT FRÄMJA BEREDSKAP I LOKAL SAMHÄLLET

Projektet har synliggjort ett antal viktiga erfarenheter för kommuner och andra offentliga aktörer i arbetet med lokal beredskap, inte minst i relation till ekonomi, organisering och ansvarsfördelning.

Gränsdragning kring ansvar

En central insikt är behovet av en tydlig men samtidigt balanserad rollfördelning mellan kommunens ansvar och civilsamhällets kapacitet. Kommunen har ett lagstadgat ansvar för samhällsviktiga funktioner, men projektet visar – i linje med erfarenheter från exempelvis projektet Stark socken på Gotland – att lokal beredskap i hög grad behöver byggas genom invånarnas egen organisering och gemenskap, med utgångspunkt i hemberedskap och närsamhälle.

En återkommande fråga i projektet rör gränsdragningen kring ansvar: vad ligger på kommunen respektive invånarna?

Erfarenheten är att denna dialog behöver tas tidigt i processen och tydliggöras, då den annars riskerar att skapa osäkerhet eller bromsa engagemang. Samtidigt visar projekten att när denna grundförståelse finns kan arbetet i större utsträckning bygga på ömsesidighet och lokalt ansvarstagande.

Linnea Egnor Byström, tillväxtstrateg och
Curt Byström, beredskapssamordnare
Örnköldsviks kommun

Möjliggörande och nätverksbaserad organisering

Organisatoriskt framträder vikten av att kommunen intar en möjliggörande snarare än styrande roll. Ett framgångsrikt upplägg bygger på att kommunen fungerar som initierande aktör och nätverksbyggare, där olika kunskapspartners bjuds in och får bidra utifrån sina respektive kompetenser. Detta skapar ett ekosystem av stöd snarare än en linjär projektstruktur. Den lokala organiseringen behöver samtidigt vara flexibel och anpassningsbar – det kan handla om allt från etablerade föreningar till enskilda kontaktpersoner som samordnar ett område.

Håll arbetet enkelt och börjar smått

En viktig erfarenhet är också betydelsen av att hålla arbetet enkelt och skalbart. Att börja i liten skala – exempelvis i en by, ett kvarter eller en förening – och låta arbetet växa organiskt har visat sig vara mer effektivt än att försöka implementera breda satsningar från start. Detta gäller särskilt i mer urbana kontexter, där mindre enheter (som bostadsrättsföreningar eller kvarter) kan fungera som motsvarigheter till landsbygdens

byar. Samtidigt visar erfarenheterna att arbetet behöver få ta tid och att avsaknaden av fasta deadlines kan vara en styrka, då det ger utrymme för tillitsbyggande och lokal förankring.

Samlingsplatser

En återkommande fråga rör samlingsplatser och deras roll i beredskapsarbetet. Tolkningen av vad en "trygghetspunkt" är kan skilja sig åt mellan kommunen och civilsamhället. Enligt MCF:s definition är trygghetspunkter särskilda samlingsplatser som kommuner kan etablera för att ge stöd till människor vid allvarliga händelser, kriser, höjd beredskap och krig. Basplattan för vad som ska erbjudas är till exempel tillgång till dricksvatten, toalett, möjlighet att ladda telefon och belysning. Det är viktigt att föra dialog över vad kommunen kan och inte kan erbjuda och i vilka geografiska lägen: inte alla byar kommer att kunna få en bemannad offentlig trygghetspunkt. Kommuner kan däremot arbeta proaktivt genom att identifiera lokaler, etablera kontaktvägar och i dialog med lokala aktörer tydliggöra roller och förväntningar – till exempel kring tillgänggörande av lokaler vid en kris. Detta förutsätter ett visst förberedande arbete, men kan samtidigt bygga vidare på de nätverk som skapas genom lokala initiativ.

Kommunikation om lokal beredskap

Projektet visar vidare på vikten av att avsätta resurser för kommunikation och processledning. Erfarenheter från Region Gotlands projekt Stark socken pekar på att en relativt begränsad resurs, exempelvis en halvtidstjänst i kombination med kommunikationsstöd, kan vara tillräcklig för att driva och samordna arbetet över ett större geografiskt område. Samtidigt är just den kommunikativa dimensionen avgörande för att nå nya målgrupper och undvika att arbetet enbart engagerar redan etablerade grupper.

Finansiering för insatser beredskap i lokala samhällen

När det gäller ekonomiska förutsättningar pekar erfarenheterna på att finansiering sällan är den avgörande drivkraften för deltagande. Snarare är enkelhet, tillgänglighet och meningsskapande faktorer centrala. Mindre ekonomiska medel kan spela en viktig roll, framför allt kopplat till samlingslokaler eller konkreta åtgärder, men riskerar också att styra fokus mot resurser snarare än kapacitetsbyggande. Erfarenheter från både projektet Beredda byar och Stark socken på Gotland visar att en modell där deltagandet är enkelt, lågtröskligt och i grunden kostnadsfritt stärker engagemanget. Offentliga resurser har i dessa fall främst använts för att möjliggöra processledning, kommunikation och viss uppstartsfinansiering, snarare än att finansiera själva innehållet i arbetet.

Samverkan över förvaltningsgränser

Projektet har samlat flera kommunala funktioner i ett gemensamt arbete kring lokal beredskap och landsbygdsutveckling. Beredskapssamordnare, landsbygdsutvecklare, energi- och klimatrådgivare samt fritids/föreningshandläggare har tillsammans med projektledarna deltagit i en gemensam arbetsgrupp som träffats regelbundet under projektets genomförande. Arbetsformen har skapat goda förutsättningar för kunskapsutbyte, erfarenhetsdelning och samordning mellan verksamheter som normalt arbetar inom olika ansvarsområden.

Genom samarbetet har deltagarna fått en ökad förståelse för varandras uppdrag, arbetssätt och kontaktnät, vilket har stärkt kommunens samlade förmåga att stödja byar och lokala aktörer i beredskapsfrågor. Arbetsgruppen har också bidragit till att identifiera gemensamma utmaningar och möjligheter, vilket har underlättat samordningen av insatser och minskat risken för parallella eller överlappande aktiviteter.

Projektet har därmed inte bara stärkt den lokala beredskapen i de deltagande byarna utan även bidragit till att utveckla interna samverkansformer inom och mellan de deltagande kommunerna. De relationer och arbetssätt som etablerats under projektiden utgör en viktig grund för fortsatt samarbete mellan förvaltningar och funktioner i respektive kommun och mellan kommunerna även efter projektets avslut.

Långsiktighet och förvaltning

Framgångsrika upplägg bygger på enkla koncept som kan leva vidare med begränsat stöd, där deltagande bygder eller områden successivt kan bidra till att stötta nya initiativ, exempelvis genom mentorskap. För offentlig sektor innebär detta ett behov av att identifiera långsiktigt ägarskap inom organisationen och att integrera arbetssättet i ordinarie verksamhet. Det handlar i grunden om en förskjutning från att leverera insatser till att skapa förutsättningar för lokal handlingskraft – ekonomiskt, organisatoriskt och relationellt.

I Örnsköldsviks och Sollefteås kommun har dialogerna och samverkan kring beredskap över organisations- och förvaltningsgränser fått flera oväntade effekter. En rad konkreta insatser gjordes utifrån lärdomar under projektets gång, till exempel identifiering av möteslokaler i kommunerna utifrån ett beredskapsperspektiv, samverkan med Polis och BRÅ kopplat till förebyggande arbete men även med Länsstyrelsen kring behov om lokal kännedom och kontaktvägar lokalt.

Projektet visar att ett nätverksbaserat och möjliggörande arbetssätt har stor potential att stärka lokal beredskap. Modellen bidrar inte enbart till ökad krisberedskapsförmåga, utan också till stärkt social sammanhållning och lokalt engagemang. För att uppnå långsiktighet krävs dock att arbetet integreras i ordinarie strukturer, med tydligt ansvar, fortsatt kommunikation och ett medvetet arbete med att nå bredare målgrupper.

Socialt kapital, tillit och samarbete

En central utgångspunkt är teorin om *socialt kapital*, så som den har formulerats av Robert D Putnam¹. Med socialt kapital avses de nätverk, normer och den tillit som möjliggör samarbete mellan människor. Enligt Putnam finns ett ömsesidigt samband mellan tillit och samarbete: ju högre grad av tillit i en grupp människor, desto mer ökar sannolikheten för att människor ska samverka effektivt och uppnå mål som annars hade varit svåra eller omöjliga att nå individuellt. Samtidigt stärker upprepade samarbeten tilliten i en grupp och det skapas på så sätt en självförstärkande positiv spiral. På motsvarande sätt riskerar det sociala kapitalet att försvagas om det inte upprätthålls.

En viktig komponent i socialt kapital är normer för ömsesidighet (reciprocitet). Putnam skiljer mellan *balanserad reciprocitet*, där tjänster betalas tillbaka direkt, och *generaliserad reciprocitet*, där handlingar bygger på en mer långsiktig förväntan om att hjälp kommer att återgäldas över tid. Den senare formen är enligt Putnam¹ särskilt betydelsefull, då den möjliggör bredare samarbete och minskar behovet av kontroll utifrån.

Tillitsbaserade system kännetecknas av låga transaktionskostnader och hög grad av självorganisering. Det betyder att det är en låg tröskel för människor att börja samarbeta på eget initiativ. I motsats till detta tenderar system präglade av misstro att utveckla mer hierarkiska och kontrollbaserade strukturer. Sådana strukturer riskerar att förstärka beroenderelationer och att människor vill börja utnyttja situationer för egen vinning.

Täta horisontella nätverk, såsom föreningar och lokala initiativ, spelar enligt Putnam en särskilt viktig roll i uppbyggnaden av socialt kapital. Den typen av nätverk skapar förutsättningar för jämbördiga relationer och ömsesidighet, till skillnad från vertikala strukturer som i högre grad präglas av över- respektive underordning.

Gruppdynamik och kollektiva processer

Som komplement till teorin om socialt kapital har vi använt perspektiv från gruppodynamisk forskning, särskilt den som utvecklats inom Tavistocktraditionen genom Wilfred Bion². Denna forskning belyser hur grupper inte enbart fungerar rationellt, utan också påverkas av omedvetna psykologiska processer.

Bion skiljer mellan *arbetsgruppen*, som är inriktad på uppgiften, och det han kallar *grundantagandegruppen*, där beteenden styrs av omedvetna behov och känslor, såsom beroende av en ledare, kamp- eller flyktreaktioner, eller hopp om att någon annan ska lösa situationen. Den typen av processer kan leda till att *gruppen som helhet* tappar handlingsförmåga. Detta kan alltså uppstå även i grupper där individerna var för sig är kompetenta.

Bions arbete, bland annat i de så kallade Northfield-experimenten under andra världskriget, visade att grupper kan utveckla ökad funktionalitet genom att ges ansvar och utrymme att organisera sig själva. Grupper hanterar ofta osäkerhet genom att söka tydligt ledarskap eller enkla lösningar, samtidigt som ett alltför starkt beroende av ledning kan minska gruppens egen förmåga till ansvarstagande och initiativ. Därför är det centralt att skapa förutsättningar för grupper att utveckla egen kapacitet snarare än att förlita sig på extern styrning. Genom att synliggöra och arbeta med gruppens egna processer kan latent kompetens aktiveras och omsättas i praktiskt handlande.

En viktig insikt från denna tradition är att lärande och utveckling ofta förutsätter en viss grad av osäkerhet och frustration. När färdiga lösningar inte tillhandahålls utifrån tvingas gruppen att själv formulera problem och pröva vägar framåt, vilket kan stärka både sammanhållning och handlingsförmåga över tid.

Val av metod

Tillsammans pekar dessa teorier på betydelsen av att arbeta med relationella och strukturella förutsättningar för samarbete. För att stärka lokal beredskap räcker det inte med kunskapsöverföring; det krävs även att tillit byggs, nätverk aktiveras och grupper ges möjlighet att utveckla sin egen kollektiva kapacitet.

Detta innebär att metoder som främjar deltagande, gemensamt ansvarstagande och horisontell samverkan blir centrala. Genom att kombinera kunskapshöjande insatser med processer som stärker socialt kapital och gruppers självorganisering kan förutsättningar skapas för långsiktigt hållbara och handlingskraftiga lokalsamhällen.

Källor:

Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Bion, W. R. (1961). *Experiences in Groups*. London: Tavistock Publications.

BILAGA 2 PROJEKTANSÖKAN TILL LEADER HÖGA KUSTEN

Projektsammanfattning (tagen ur projektansökan till Leader Höga Kusten)

Projektet Beredda byar riktar sig till allmänheten i kommunerna Örnsköldsvik och Sollefteå och bygger på ett underifrånperspektiv där lokala föreningar har fört in behovet till kommunerna. De kommer pågå under två år och kommer under tiden att erbjuda kunskapspaket inom klimat och lokal beredskap, framtagande av beredskapsplaner,

möjlighet till investeringsmedel kopplat till lokala behov och erfarenhetsutbyte till ca fem bygder per kommun. Projektet kommer alltså att bidra till lokal samhällsutveckling och klimatdialoger, genom att öka kunskapsnivå kring beredskap, klimatanpassning och grön omställning, och uppmuntra samt skapa förutsättningar för gemensam handling tillsammans med fler nya målgrupper. Samt bidra till att både mer hållbara och attraktiva landsbygder

genom att stärka den lokala beredskapsförmåga vilket även höjer platsattraktiviteten i tider där allt fler är orolig för kriser av olika slag. Kommer även bidra med ökad fysisk service och beredskapsförmåga via lokala utvecklingsmedel. Att skapa förutsättningar för människor med ett beredskaps och/eller klimatintresse att samlas kring dessa frågor ökar även den sociala sammanhållningen och höjer därmed platsattraktiviteten och bidrar till att fler nya grupper inkluderas i utvecklingsarbetet.

Projektet ska arbeta utifrån tre arbetspaket med fokus på:

- Klimatberedskap
- Lokala energilösningar och matberedskap
- Lokal beredskap och beredskapsplaner

Kunskapspaketen genomförs på lokal nivå hos bygder som vill delta i processen. Arbetsprocessen ska dokumenteras och kan sedan nyttjas av fler bygder som vill genomföra insatser på området. För att dra nytta av de aktörer som redan finns på området, kunskapspartners, så kommer flera samverkansaktörer vara kopplade till projektet, vi ska använda de som redan har sakkunskap inom områdena och som även kan ta med erfarenheter framgent i sina befintliga organisationer. Kopplat till projektet finns en referensgrupp där kommuner inom Höga Kusten, regionala aktörer samt FoU kan samlas för att främja lärandet inom deltagande organisationer kring metoder, för att främja beredskap och omställning på bygdenivå och bygdernas behov, samt ge inspel till projektägare Örnsköldsviks och Sollefteå kommun kring projektets genomförande. Det skapar även en långsiktighet och kunskapsutbyte inom det offentliga som ger större förutsättningar för att få stöd framgent hos de lokala.

Kontakta Linnea Egnor Byström på Örnsköldsviks kommun för att ta del av hela projektansökan via e-post: linnea.egnor@ornskoldsvik.se.

BILAGA 3 PROJEKT BUDGET

Sammanfattning av projektbudget

Aktiviteter	Budget
Projektadministration	956 500
Genomförande av arbetspaket	120 000
Informationsspridning	150 000
Lokala utvecklingsmedel	352 000
Totalt	1 608 500 kr

1. Projektadministration

- Projektledning, omfattning ca 50 % 18 månader (Örnsköldsvik)
- Projektledning, omfattning ca 50 % 18 månader (Sollefteå)
- Omkostnader för uppstartsmöte och avslutningsmöte/konferens
- Planeringsmöten för projektledare och arbetsgrupp, reskostnader
- Omkostnader för referensgrupp

Budget: 956 500 kr

2. Genomförande av arbetspaket

- Föreläsare/utbildare till genomförande av scenarioarbetet
- Kunskapsrapporter till framtagande av metodrapporten

Budget: 120 000 kr

3. Informationsspridning

- Framtagande av informationsmaterial, film
- Annonsering i tryckt media och sociala medier
- Kunskapsbilaga för spridning av projektets erfarenheter

Budget: 150 000 kr

4. Lokala utvecklingsmedel

- Uppdragsersättning till arbetsgrupper för:
- Lokala träffar i samband med genomförande av scenarioarbetet
- Utvärdera och testa modellen
- Framtagande av beredskapsplaner

Budget: 352 000 kr

BILAGA 4 INBJUDAN TILL BYGDER OCH INTRESSEANMÄLNINGSFORMULÄR BEREDDA BYAR

Sociala medier

Är ni beredda?

Hur skulle samarbetet med dina grannar fungera om det blev kris?

Hur länge skulle ni kunna hantera en situation utan tillgång till vatten, el eller mat?

Vad skulle ni behöva göra för att känna er beredda lokalt för förutsedda och oförutsedda händelser?

Nu startar Sollefteå och Örnsköldsviks kommunprojektet Beredda byar, ett projekt där er bygd kan få möjlighet att höja er beredskap!

Till anmälan (senast 26 jan): länk

Anmälningsformulär

Intresseanmälan Beredda byar

Hur skulle samarbetet med dina grannar fungera om det blev kris? Hur länge skulle ni kunna hantera en situation utan tillgång på vatten, el eller mat? Vad skulle ni behöva för att känna er trygga inför en eventuell nödsituation?

I november 2024 skickade MSB ut Viktig information till Sveriges invånare- Om krisen eller kriget kommer. Där skriver man; "Motståndskraft bygger vi varje dag tillsammans med anhöriga, kollegor, vänner och grannar."

Det här är något som Örnsköldsviks kommun och Sollefteå kommun vill stötta sina medborgare i att omsätta i praktiken. Mellan 2024 och 2026 samarbetar vi i ett projekt på initiativ från Landsbygdsrådet i respektive kommun. Projektet finansieras av Leader och syftet är att kartlägga vad som förväntas av bygder i kristider, samt hur dessa kan förbättra sin beredskap.

Nu har alltså ditt lokalsamhälle möjlighet att bli en av de fem utvalda i kommunen att få stöd genom projektet att upprätta en lokal beredskapsplan och att förstärka beredskapen i er bygdelokal! Genom projektet erbjuds ett speciellt kunskapspaket om beredskap, samt att det finns möjlighet att söka lokala bygdemedel för materiell upprustning i bygdelokalen.

Projektet fokuserar på tre områden:

- Klimatberedskap
- Lokala energilösningar och matberedskap
- Lokal beredskap och beredskapsplaner

Skulle det här vara något för ditt lokalsamhälle? Anmäl ditt intresse genom att svara på följande frågor, så kontaktar vi dig så snart vi kan! (Den slutliga ansökan behöver vara förankrad hos en förening med organisationsnummer, samt en bygdelokal. Det behövs dock inte för att göra denna första intresseanmälan). Urval sker sedan utifrån önskan om en mångfald av deltagande lokalsamhällen med avseende på storlek, erfarenhet, styrkor och behov.

** Anger obligatorisk fråga*

E-post*

Ditt namn*

Ditt telefonnummer*

Ditt lokalsamhälle*

Har du förslag på en förening att samverka med? (För att kunna delta i projektet behövs en förening med organisationsnummer)*

Ja, jag har en förening att samverka med

Jag har ett förslag men inte kontaktat föreningen

Jag behöver hitta en förening att samverka med

Vilken förening i så fall?

BILAGA 5 KUNSKAPSTRÄFFAR

Träff 1: Klimatanpassning & samlingsplatser

Elin Sjöqvist, meteorolog på SMHI, deltog i mötet för att informera om hur man kan tänka kring klimatförändringar och lokala klimatrisker.

Björn Körlöf, seniorrådgivare på Bygdegårdarnas Riksförbund, gav under mötet en omfattande bild av hur Sveriges beredskap organiseras och vilken roll lokala bygdegårdar och föreningar förväntas spela i framtiden.

Träff 2: Livsmedelsberedskap & vatten och sanitet

Nikolas Berg, ekopedagog och folkbildare, utforskar hur hållbara lokalsamhällen kan utgöra ett svar på globala kriser. Bergs budskap fokuserade på långsiktigt tänkande, lokal matproduktion och uppbyggnaden av en stark tillitskultur.

Mikael Tjernberg, säkerhetsansvarig vid Miva (Miljö och Vatten i Örnsköldsvik) presenterade ansvarsfördelning, praktisk krishantering och utmaningar med vatten och avlopp.

Träff 3: Akut krishantering & självorganisering

Frida Dahlgren, instruktör vid Civilförsvarsförbundet och med bakgrund som akutundersköterska fokuserade på civilsamhällets motståndskraft, praktiskt skadeplatsarbete och vikten av lokal utbildning.

David Bennett är verksam som lärare i Ekobruk vid Hålsjö folkhögskola samt har lång erfarenhet inom den svenska omställningsrörelsen. Bennetts budskap kretsar kring hur lokalsamhällen kan bygga resiliens genom självorganisering, demokrati och tillit.

BILAGA 6 SCENARIOUPPGIFTER

Arbetsuppgift 1

Det är mars 2035 och en *klimatrelaterad kris* inträffar i er bygd. Den här händelsen har gjort att *vissa i bygden inte kan bo kvar i sina hus, samt att det inte finns tillgång till elektricitet.*

Ni får nu i uppgift att:

- Beskriva vad det är för typ av händelse som har inträffat.
- Beskriva hur ni hanterar de problem som uppstått till följd av att människor inte kan återgå till sina bostäder och att det inte finns tillgång till elektricitet.

OBS! Välj en händelse som känns rimlig för er bygd. **Lösningarna behöver dock inte kännas rimliga** utan ska bara bevisa att ni redan har den absolut mest perfekta beredskapen på plats. Låta fantasin flöda! Hur man faktiskt ska ta sig dit rent praktiskt får vi fundera över senare.

Arbetsuppgift 2

En vecka har gått sedan klimatkatastrofen inträffade och det har tillstött ytterligare problem. Det går inte längre att handla i affären och det finns inget vatten i kranen.

Ni får nu i uppgift att:

- Beskriva vad detta beror på.
- Beskriva hur ni får tillgång till mat och vatten och hur ni hanterar frågan om sanitet och hygien.

OBS! Välj ett scenario som känns rimlig för er bygd. **Lösningarna behöver dock inte kännas rimliga** utan ska bara bevisa att ni redan har den absolut mest perfekta beredskapen på plats. Låta fantasin flöda! Hur man faktiskt ska ta sig dit rent praktiskt får vi fundera över senare.

Arbetsuppgift 3

- a. Ytterligare en vecka har passerat från det att krisen inträffade i er bygd. En person i gruppen skadar sig på en yxa och blöder kraftigt. Ni ringer 112 men inser att det inte går att nå ut på linjen. En annan i gruppen drabbas av panik och börjar agera ut den, vilket gör att den oroliga stämningen sprider sig i gruppen.

Ni får nu i uppgift att:

- Beskriva hur ni hanterar situationen med den blödande personen och det faktum att det inte går att ringa efter ambulans.
- Beskriva hur ni hanterar den panikkänsla som börjar sprida sig i gruppen.

- b. Under den tid som ni nu har levt med och hanterat den här krisen har det uppstått en rad olika intressekonflikter inom gruppen och ni har behövt fatta en rad olika beslut.

OBS! Välj händelser som känns rimliga för er bygd. **Lösningarna behöver dock inte kännas rimliga** utan ska bara bevisa att ni redan har den absolut mest perfekta beredskapen på plats. Låta fantasin flöda! Hur man faktiskt ska ta sig dit rent praktiskt får vi fundera över senare.

Arbetsuppgifter för att utforma beredskapsplanen

Nu har det äntligen blivit dags att sammanställa en beredskapsplan! Vi föreslår ett upplägg i två delar; där del 1 är en plan över hur ni vill utveckla er beredskap från nu och framåt och del 2 är en struktur för ett uppstartsmöte i händelse av en faktisk kris.

Del 1

Ni ska få börja med att analysera den information ni fått fram under arbetet med de tre scenarierna. Vi inspireras av en så kallad "swot-analys" som säkert flera har hört talas om:

Börja med att lista de styrkor, svagheter, hot och möjligheter som ni har identifierat. Se till att beröra alla de olika områden som vi hanterat under de tre scenarierna:

- Boende/skydd/värme
 - Vatten
 - Sanitet
 - Mat
 - Kommunikation
 - Sjukvård
 - Psykologisk krishantering
 - Demokrati/ledarskap
-
- Vilka **styrkor** har ni noterat inom er bygd som ni kan dra nytta av i er beredskap? (Internt inom bygden, egna tillgångar, kunskaper etc.)
 - Vilka **svagheter** har ni identifierat som kan utmana er beredskap? (Utmaningar internt inom bygden)

- Vilka **möjligheter** har ni identifierat som skulle kunna bidra till er beredskap? (Tillgångar, resurser, potentiella samarbeten och möjligheter ni inte äger idag)
- Vilka **hot** har ni identifierat mot er beredskap? (Utflyttning, resurser som försvinner m.m.)

Fortsätt sedan med att se hur ni kan minimera svagheter och hot genom att utnyttja era styrkor och möjligheter, till exempel:

- Hur kan ni använda era styrkor för att dra nytta av de möjligheter ni har identifierat?
- Hur kan ni använda era styrkor för att minska de hot som ni har identifierat?
- Hur kan ni korrigera de identifierade svagheterna för att kunna dra nytta av era möjligheter?
- Hur kan ni minimera de hot och svagheter som ni har noterat?

Lista därefter:

1. Det som ni ser finns tillgängligt i bygden idag och som är färdigt att använda vid en kris.
2. Det som ni ser behov av att fortsätta utveckla.

Ta sedan punkterna på er behovs-/utvecklingslista och:

- **Prioritera** I vilken ordning ska uppgifterna prioriteras? (insatser med stor effekt bör såklart prioriteras, men det kan även vara bra att börja med "långt hängande frukter")
- **Tidsätt** När ska uppgiften vara klar?
- **Tilldela** Vem är ansvarig för att det blir gjort?
- **Planera** uppföljning När och hur ska arbetet följas upp?

Tips: För er som har en lokal utvecklingsplan för bygden kan det vara en bra idé att koppla ihop dessa dokument då båda handlar om bygdens utveckling

Del 2

Ni ska nu få ta fram en struktur för ett sammankallande möte i kristid. Det är ett dokument som kommer att hjälpa er att organisera arbetet när en kris väl har uppstått och som kan ge en överblick över behov och resurser. Ett öppet dokument som ställer relevanta frågor men inga svar kommer att underlätta för att ta emot personer som inte engagerat sig i det här projektet men som blir engagerade i samband med den kris som faktiskt uppstått. *Testa gärna strukturen i ett rollspel kring en fiktiv kris (det kan vara det scenario som ni redan jobbat med, eller ett nytt)!*

På [Metodstöd : Scenariospecifika beredskapsplaner](#) hittar ni två PDF:er med mallar som ni kan ta inspiration av (själva mallarna finns i slutet av dokumenten. Se till att plocka russinen ur kakan, ta det ni tycker är bra och lämna det ni inte vill ha. Kom ihåg att dokumentet bara ska vara till för er själva!

När ni är färdiga med strukturen har ni tagit fram en levande plan för att utveckla er beredskap! Fundera över hur ni ska förvara er beredskapsplan. Den behöver ju finnas tillgänglig i alla lägen, även utan tillgång till elektricitet och internet!

Exempel 1 av lokal beredskapsplan

Ett exempel av beredskapsplanen från en av deltagande Beredda Byar.

Vad har vi har idag	Utveckla
Bygdegård/förening	• Bjuda in till: fettisdagscafé, våffeldag, majbrasa, adventskaffe mm mm för att bygga samvaro i bygden = bygger tillit och engagemang för bygden och vi finns för varandra • Huvudman för studiecirklar mm för att öka kompetens vid kris (se längre ner under kompetens) • Inrätta krisförråd på bygdegården. Vad ska finnas? - Vattendunkar - Filter/rening av vatten - Filtar, täcken madrasser - Radio/kommunikation utan el - Värmekälla som inte drivs med el - Matlagningsmöjlighet utan el • Vilket ansvar har bygdegården för hyresgästen förskolan m.fl när det gäller vatten, el mm i en kris? • Årshjul för kompetenshöjande kurser mm och för samvaro/trivselträffar • Årsmöte med: - inbjuden intressant gäst - presentation av projektet Beredda byars innehåll och beredskapsplanen - rutiner för bygdegårdens skötsel - presentation av tänkta studiecirklar/kurser och om det finns förslag på ytterligare kurser, studiecirklar, trivselskapande aktiviteter mm - hur fungerar "grannsamverkan"? Vad att tänka på? Agera på? • Förslag till styrelsen att Beredda Byar-gruppen fortsätter i bygdegårdföreningens regi med att utveckla beredskap på olika sätt; trivsel, kompetenshöjande inslag mm mm. Uppdatera beredskapsplan. Organisera kurser, studiecirklar mm -
Engagerat folk (i byarna)	Kan engagerade människor i byarna vara byaombud och kontakta olika människor för att hålla i de olika träffarna?

Vad har vi har idag	Utveckla
	Det behövs minst en till två i varje by som är förankrade bygden och kan entusiasmera andra
Befolkning i alla möjliga åldrar vilket är en stor styrka. Dels medelålders och äldre som alltid bott på platsen och har stor kännedom om trakten Blandningen av åldrar ger styrka i kris	Kanske någon form av inventering????
Kontaktnätverk/kommunikation – finns för byn olika typer av " chattgrupper" – utöka grupper? Göra en chattgrupp facebook?	Chattgrupp som har en administratör så att bara de som hör till byarna finns med i gruppen
Radio/satellit? Vevradio	Radio/Sattelit: något för bygdegårdsföreningen att hålla i Vevradio – ta med till preppstudiecirkel så att alla hushåll ser till att ha en sådan
Vattenkällor	Dokumentera i beredskapsplan: - vilka vattenföreningar med flerhushållskällor och kontaktuppgifter till ordföranden för föreningen/föreningarna - vilka privata källor finns och kontaktuppgifter till dessa personer - vilka byar/hushåll har kommunalt vatten och kontaktuppgifter till någon/några med kommunalt vatten
Traktorer, verktyg mm.	Inventera? Har alla med traktor också dunkar för bränsle? Finns reservkraft att tillgå via aggregat på traktor? Många fastigheter med veduppvärmning och vedvärmekällor för matlagning, bra ekonomibyggnader
Kompetens – finns och vi utveckla med kurser, planera ett årshjul	Träffar/Kurser/studiecirklar: Kontaktpersoner som kan hålla i studiecirkel/anlita kompetenta ledare för olika teman - HLR

Vad har vi har idag	Utveckla
	- Syra grönsaker - Vattenkonservering - Tryckkonservering - Lagra rotfrukter - Hur preparerar jag mig för kris? Vilket förråd av vatten, matvaror, värme, matlagning, verktyg, ljus, bensin/diesel mm mm - Bygga jordkällare - Odlå ätbart - Kompostera - Fröspridning-byta fröer med varandra - Växtbytdag - mm
Djur – mat	• Vi har ett produktivt lantbruk. Hur är vi rädda om det?
Odlingar – fröbank på bygdegården	• Titta på möjlighet till samodling. Hur ska man starta det?
Rutiner – utveckla rutiner så att alla känner till dom ex. hur fungerar pannan, ex. avlopp mm. Samla i någon pärm?	• Styrelsen ansvarig för att det finns beskrivningar av hur bygdegårdens olika tekniska delar ska skötas. Tydliga rutiner för detta samlat i pärm och digitalt • Hur funkar internet på bygdegården? • mm, mm

Exempel 2 beredskapsplan

Ett exempel av beredskapsplanen från en av deltagande Beredda Byar.

Vårt mål med denna beredskapsplan är att alla boende och periodvis boende i våra byar ska känna till hur vi bäst hjälper varandra i händelse av stor skogsbrand. Arbetet med planen togs fram via ett projekt som många av våra bybor varit delaktiga i. Under projektets gång har en bya pärm tagits fram för varje by. Ett informationsbrev skickas/lämnas ut till byborna med information. Se bilaga 1.

- Varje by har en kontaktperson som förvarar bypärmen på ett sätt så att alla i byn kan använda materialet.
- I pärmen förvaras all inventering av resurser och kompetenser som finns i byn. Bilaga 2.
- Hos kontaktpersonen förvaras även en akutväska med sjukvårdsutrustning. Även hjärtstartare finns på utmärkt plats.
- De boende som inte ännu deltagit i inventeringen har ändå en flik med adress och vårt mål är att alla ska ha möjlighet att få fylla i papperet. Som bara finns i pappers form i deras bypärm och en kopia som förvaras i bygdepärmen i Bygdegården. De ska även kunna tacka nej till inventeringen och det ska då tydligt framgå av deras adressflik.
- I inventeringen framgår invånarnas kompetenser. Vilka som är sjukvårdskunniga, omvårdnadskunniga, matlagningskunniga, motorkunniga osv. Dessa personer kommer vid en eventuell evakuering till vår lägergård ingå i olika arbetsgrupper

Bilagor

1. Informationsbrev till alla boende om hur inventeringslistan kommer att förvaras och användas.
2. Inventeringslista
3. Ett kort informationsbrev som vänder sig till alla som evakuerar till Lägergården.
4. Lista över namn och mobilnummer. Byvis med kontaktperson överst.
5. Telefonlista med nummer till viktiga kontakter.
6. Kartor över byarna. Koordinater för helikopterlandning.
7. Vad tar du med om du behöver lämna din bostad
8. Arbetsgrupper och deras ansvarsområden.

Exempel 3 Beredskapsplan

Ett exempel av beredskapsplanen från en av deltagande Beredda Byar.

1. Inledning

Syftet med framtagandet av denna Beredskapsplan är att säkerställa säkerhet och trygghet vid olika kriser för boende i och kring samhället X. Beredskapsplanen har som mål att säkerställa:

Värme. En lokal som oberoende av kris kan hållas varm, exempelvis via kamin och vedeldning.

Information. Att korrekt information om situationen delges för att minska ryktesspridning och skapa trygghet. Samt att finna bästa sätt att alternativt förmedla informationen om ej mobiltelefoner kan användas.

Någon att prata med. Att det ska finnas personer med kunskap kring oro/sorg/rädsla. Exempelvis pastorer eller andra medmänniskor som personer kan prata med.

Sjukvård. Tillgång till ett basutbud av sjukvårdsutrustning och kontakt med personer som har erfarenhet inom vården.

Förebyggande kunskap inom hemberedskap. Sprida kunskap inom området hemberedskap till boende i och kring Långviksmon.

Inför framtagandet av denna beredskapsplan påbörjades bildandet av en "Krisgrupp". Denna krisgrupp är ansvarig för att fortsätta utveckla beredskapsplanen samt att därefter revidera den varje år, för att den hela tiden ska vara aktuell.

2. Allmän information om BYGDEN

...

3. Samlingsplats Kyrkan

Den plats som har valts som samlingsplats vid kris är KYRKAN. Denna lokal valdes för att den är belägen centralt i samhället, byggnaden använd kontinuerligt idag, grundstandarderna är goda och församlingen själva äger byggnaden men även på grund av att kyrkor i allmänhet är samlingspunkten vid kriser. Byggnaden kan ta emot 150 personer och det finns plats om personer skulle behöva övernatta. Byggnaden har idag ingen värmekälla som är oberoende av el.

4. Kontaktinformation

Kontaktperson KYRKAN

Kontaktperson INTRESSEFÖRENING

Kontakt sammankallande krisgruppen:

Lista kontaktuppgifter till styrelsen, beredskapsansvarig och andra nyckelpersoner. Inkludera även viktiga externa kontakter som räddningstjänst, polis, kommunens krisorganisation och försäkringsbolag.

5. Krisgruppen

Krisgruppen är under pågående uppstart. Men följande punkter diskuteras vidare:

Vad är syftet med att bilda en krisgrupp och vilka "behöver" ingå? Hur långt inom ämnet "kris" ska gruppen engagera sig? Hur vill vi organisera oss? Både inom gruppen men även gentemot "Kyrkan" och "IF"? Behöver vi bilda en förening? Kan/vill/ska vi ligga under en annan förening? Vill vi dokumentera? I så fall, hur ska det dokumenteras och vart sparas det? Vilka behov i samhället finns för denna grupp? Hur går vi vidare?

8. Fortsättning för att utveckla beredskapsplanen

För att fortsätta utveckla beredskapsplanen enligt de mål som tidigare har uppgetts behövs flertalet punkter tänkas igenom. Dessa punkter diskuteras vidare när krisgruppens bildande har landat. Bland annat:

Sjukvårdsutrustning och frivilliga sjukvårdskunniga.

Sanitet vid kyrkan. Hur kan det lösas för personer som vistas på platsen?

Behöver man även lösa vatten till människor som vistas på platsen?

Bemannning av kyrkan vid kris. Lista på frivilliga.

Vilken utrustning behövs för information och kommunikation? Vilka har intresse för detta idag och kan vara bra att involvera i processen?

När ska man aktivera beredskapsplanen? Vem kan ta det beslutet?

Vilka behov har "allmänheten" kring Långviksmon gällande hemberedskap? Vilka delar kan krisgruppen bidra med? (ex. HLR, ensamhet, vilka värmekällor som man kan skaffa osv.)

Förslag på fortsättning av Beredskapsplanen

Risikanalys – identifiera, bedöm sannolikhet och konsekvens, prioritera.

Förebyggande åtgärder – säkerhetsrutiner, underhåll och utbildning.

Krisorganisation – roller, ansvar och beslutsordning.

Åtgärdsplan vid kris – larm, evakuering, första hjälpen, kritiska funktioner.

Kommunikation – intern och extern, mallar för press och sociala medier.

Resurser och utrustning – lista, placering och underhållsansvar.

Återställning och uppföljning – återgång, dokumentation och förbättring.

Bilagor – kartor, utrymningsvägar, checklistor och kontaktlista.